

UNIwersytet Jagielloński
w Krakowie

UNIwersytet Jagielloński
w Krakowie

Posesorzy i czytelnicy książek naukowych z dziedziny fizyki (z badań proweniencyjnych księgozbioru Biblioteki WFAIS)

Wrocław, 29 września – 1 października 2016 r.

Maria Pawłowska

Wydział Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej UJ

Początki Fizyki na Uniwersytecie Jagiellońskim

Fizyka pojawiła się na Uniwersytecie Jagiellońskim dopiero w drugiej połowie XVIII wieku. W roku 1780 Hugo Kołłątaj stworzył w krakowskiej Szkole Głównej Katedrę Mechaniki, na którą powołał Feliksa Radwańskiego (1756-1826), a w roku 1783 Katedrę Fizyki objął ks. Andrzej Trzeciński (1749-1823). Kolejnymi profesorami na tej katedrze byli Roman Markiewicz (1768-1848) i Stefan Ludwik Kuczyński (1811-1887).

Początkowo fizycy nie mieli własnej biblioteki i korzystali ze zbiorów gromadzonych i przechowywanych w ówczesnej Bibliotece Jagiellońskiej. Pierwsze książki naukowe i podręczniki dla studentów pojawiły się w zorganizowanym przez profesora Kuczyńskiego Gabinecie Fizycznym dopiero w połowie XIX wieku.

Numer inwent.	Litery	tytuł	Wydanie	Wydawca	Wyd. 1	Wyd. 2	Wyd. 3
	E.	Göttingen bei Joh. Christ. Andrich, 1788 1784.					
	Erleben	Anfangsgründe der Naturlehre: Entworfen von Johann Christian Polikarp Erleben mit der Wohlthatigkeit D. und Prof. auf der Georg-August-Universität zu Göttingen. Mit Zusätzen von J. C. Schulerberg Prof. zu Göttingen.					
	Polikarp						
	Andrich						
	II. 65.						

Zanim pojawiła się biblioteka dla fizyków...

W roku 1788 ks. Andrzej Trzeciński, przez współczesnych mu mocno krytykowany za słabe przygotowanie fachowe, pieniactwo i przykre usposobienie, przełożył z języka niemieckiego podręcznik do fizyki Polikarpa Erlebena i według tego podręcznika prowadził wykłady dla studentów. W zbiorach Biblioteki WFAIS UJ nie ma tej książki, natomiast w Oddziale Starych Druków Biblioteki Jagiellońskiej znajduje się zarówno oryginalne wydanie tego podręcznika w języku niemieckim, jak również jego polskie tłumaczenie.

240317 I	Kraków Druk. Polik. Odrędy. Wzrosty 1788	
Erleben	Fizyka P. E. u. Akademii Göttingenski filozofii Dobra i Profesora Joh. C. Erlebena Prof. i Dobra u Akademii Göttingenski... najprawdopodobniej odkrycia i pomiarów (Dobra i Andrzej Trzeciński)	
Polikarp		
[Joh Christoph]		
Fiz. 1788	Krak. 25. 1788. 4. 17. 1788. 2.	1788. 1788.
Dobra i Andrzej Trzeciński		Vol. 1.
1788. 1788.		

Karty z Katalogu Podstawowego BJ (tzw. Starego) druków wydanych do 1949 r.

Skontrum przeprowadzone w 2006 r. wśród najstarszych książek przechowywanych w Bibliotece WFAIS UJ wykazało, że z XVIII wieku pochodzi zaledwie 8 publikacji.

W tym samym roku, decyzją władz rektorskich UJ, pozycje te przekazano do Oddziału Starych Druków BJ, gdzie zostały opracowane, a informacja o nich, wraz z notatkami dotyczącymi proveniencji, trafiła do katalogu komputerowego BJ.

Najcenniejszą publikacją, która została wtedy oddana do BJ było, pochodzące z roku 1726, pierwsze wydanie dzieła Isaaca Newtona *Principia*.

(Etykieta) Typ rekordu(a) dok. piśmienniczy
(Etykieta) Poziom b... (m) wydaw. zwarte / egz.
Nr kontr/Zawartość: [xx002877101](#)
Fingerprint: N.D. amr- r.a- dute (3) 1726 (R) KR U
Autor: [Newton, Isaac \(1642-1727\)](#)
Tytuł ujednolicony: [Principia \(łac.\)](#)
Tytuł: [Philosophiæ Naturalis Principia Mathematica / Auctore Isaaco Newtono. Eq. Aur.](#)
Tyt. z dod. str. tyt.: [Newtoni principia philosophiæ](#)
Adres wydaw.: Londini : Apud Guil[ielmum] & Joh[annem] Innys [...], 1726.
Opis fizyczny: [18] k., 530 s., [4] k. : portr. miedzioryt., il. ; 4°.
Hasło dodatkowe: [Innys, William \(1650-1721\). \[Druk.\]](#)
Hasło dodatkowe: [Innys, John \(1650-1721\). \[Druk.\]](#)
Hasło dodatkowe: [Vanderbank, John \(1694-1739\). \[Il.\]](#)
Hasło dodatkowe: [Vertue, George \(1684-1756\). \[Il.\]](#)
Tyt. dodatkowy: [Catalogus librorum prostantium apud Guilie\[mum\] et Johannem Innys](#)
Miejsce publikacji: Wielka Brytania, Londyn.
Uwaga: Miedzioryt. portret autora w wieku 83 lat, sygn.: "I. Vanderbank pinxit 1725 Geo. Vertue Sculpsit 1726".
Uwaga: S. tyt. czerwono-czarna z datą: M DCC XXVI.
Uwaga: Rysunki matemat. w tekście.
Uwaga: Tekst przywileju król. dla drukarzy na druk dzieła Newtona.
Uwaga: Współwyd.: Catalogus Librorum prostantium apud Guil. & Joh. Innys (k. ostatnia).
Uwaga: COPAC online.
Uwaga: Stare druki XVIII w.
Proweniencja: BJ St. Dr. 394006 III 1. Woodrooffe, Thomas - "Tho. Woodrooffe 1769" ; 2. Biblioteka Instytutu Fizyki UJ - [pieczęć:] "Zakład Fizyczny C. K. Uniwersytetu Jagiell. w Krakowie", "Biblioteka I Zakładu Fizyki Doświadczalnej Uniwersytetu Jagiellońskiego" ; 3. Akcesja: St. Dr. 2013.D.136/5(29)
Oprawa: BJ St. Dr. 394006 III Tektura, skóra-17 w., przeopr.- 19/20 w. (dodano grzbiet ze złoc.łokami: aut., tyt. i r. oraz wyklejki).

Biblioteka Gabinetu Fizycznego

Stefan Kuczyński (1811-1887) pochodził ze Lwowa, studiował filozofię i prawo na Uniwersytecie Lwowskim. Pracował jako adiunkt w uniwersyteckich katedrach fizyki i matematyki, w roku 1835 uzyskał tytuł doktora filozofii. Od roku 1839 profesor fizyki na Uniwersytecie Jagiellońskim. Wykładał fizykę doświadczalną, akustykę, teorię elektryczności i magnetyzmu, termodynamikę, optykę i meteorologię, później dołączył wykłady z fizyki teoretycznej. Dokonał pewnych odkryć w dziedzinie optyki, ale nie mogły uzyskać europejskiego rozgłosu, ponieważ informacje o nich opublikował w języku polskim.

Pieczęć, którą sygnowane są najstarsze książki pochodzące z Gabinetu Fizycznego C.K. Uniwersytetu Jagiellońskiego. Używano jej do końca XIX w.

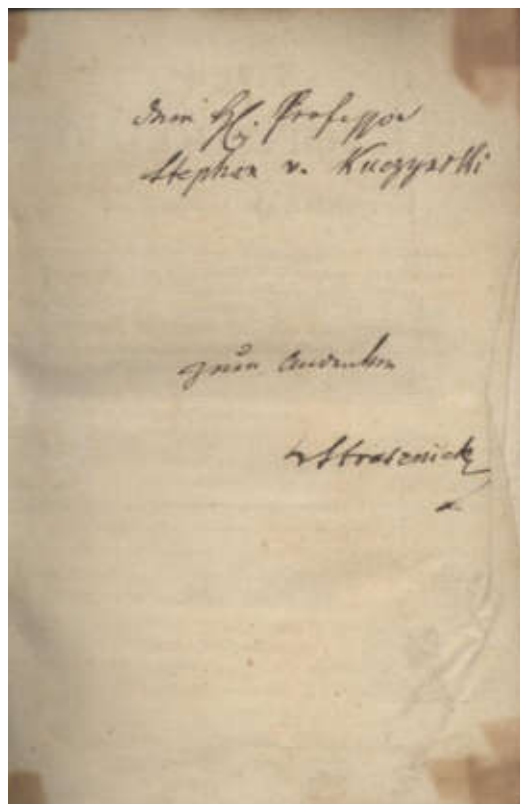
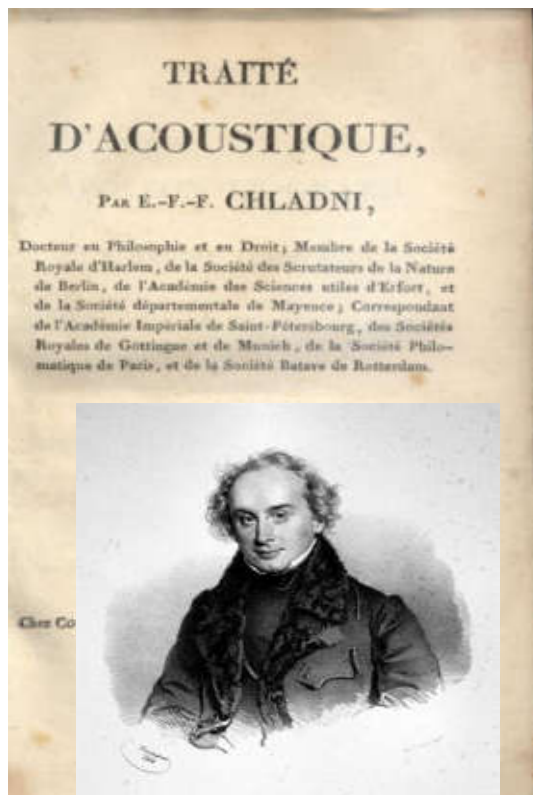
Profesor Kuczyński zakupił pierwsze książki i czasopisma, z których do naszych czasów zachowało się ponad sto woluminów. Dziś wzbogacają księgozbiór Biblioteki WFAIS UJ. Przeglądając książki, w których znajdują się pieczęcie Gabinetu Fizycznego zauważamy, że ich autorami są najznamienitsi fizycy XIX wieku, tacy jak: M. Faraday, G.R. Kirchhoff, H. Hertz, H. Helmholtz, P.G. Tait, W. Thomson (Lord Kelvin), J.J. Thomson, J.C. Maxwell, L. Boltzmann, R. Clausius, czy J.W. Strutt (Lord Rayleigh) i inni.

Autorami najcenniejszych książek pochodzących z Gabinetu Fizycznego UJ są wybitni uczeni XIX w., m.in.: J. Tyndall, F. Kohlrausch, J. Maxwell, H. Helmholtz, R. Clausius, P. Tait, J.D. van der Waals i inni

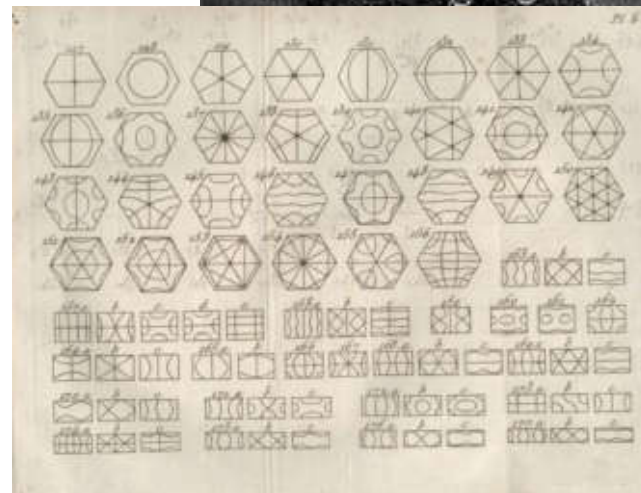
Z księgozbioru profesora Stefana Kuczyńskiego

Ernest Chladni
(1756-1827)

Leopold Schulz-Strasznick (1803-1852)

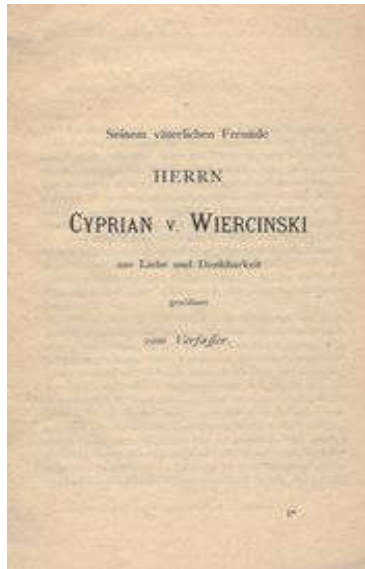

Leopold Schulz - Strasznicki podarował swojemu uczniowi, S. Kuczyńskiemu, dzieło wybitnego znawcy zagadnień akustycznych, Ernesta Chladniego. Była to prywatna książka profesora Kuczyńskiego, do księgozbioru włączona została dopiero w XXI w.

Zygmunt Florenty Wróblewski (1845-1888)

Zygmunt Wróblewski

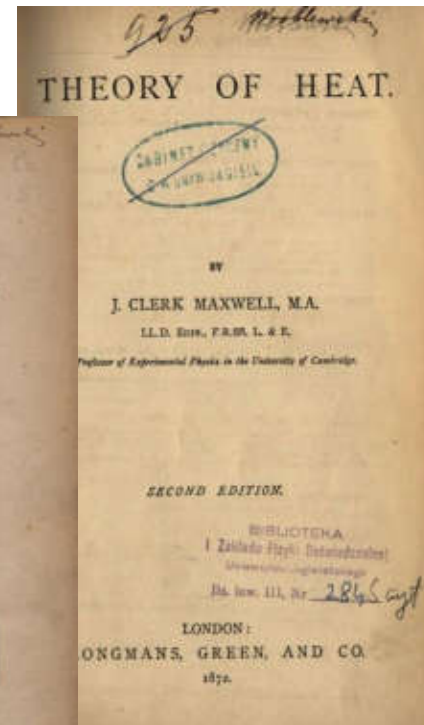
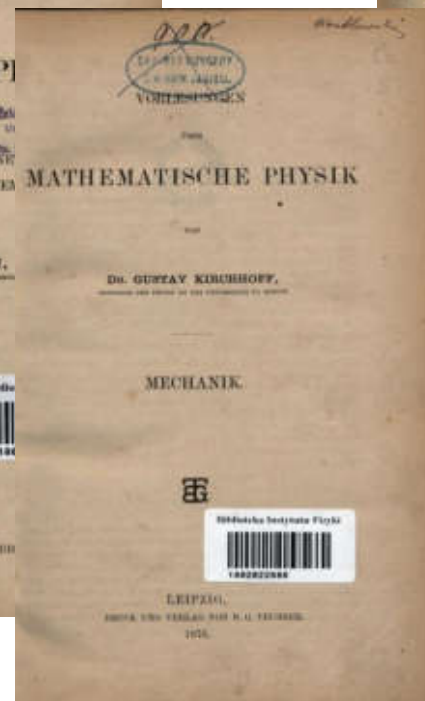
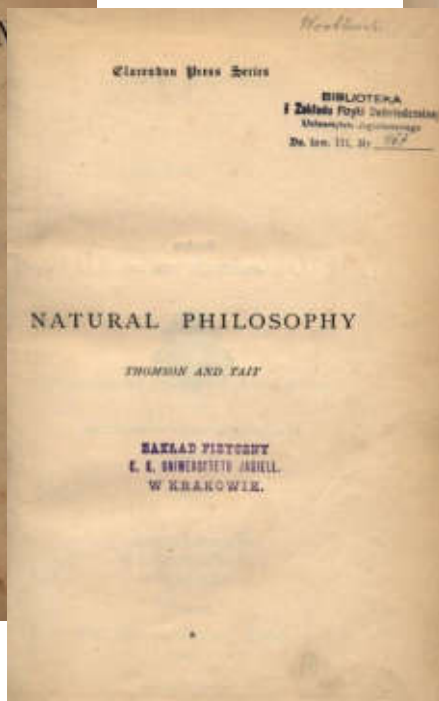
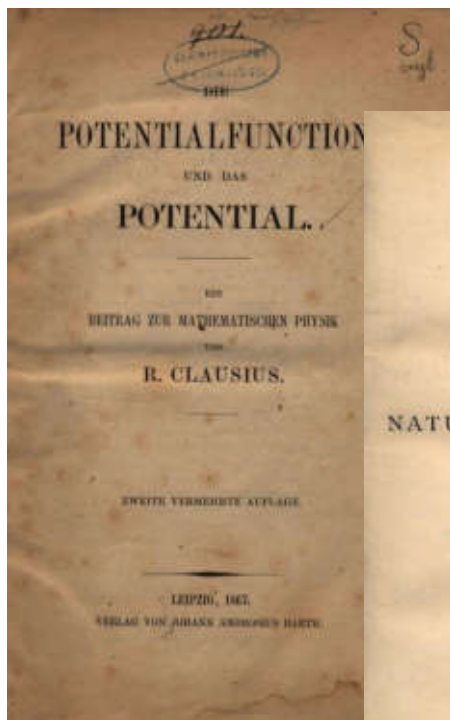
Profesora Zygmunta Wróblewskiego świat naukowy zna przede wszystkim stąd, że w 1883 roku wraz z Karolem Olszewskim dokonali w Krakowie pierwszego na świecie skroplenia tzw. trwałych składników powietrza - tlenu i azotu (później uczeni zestalili również dwutlenek węgla i alkohol). Prace Wróblewskiego rozpoczęły zupełnie nową epokę w nauce o niskich temperaturach i wspaniały okres w dziejach krakowskiej fizyki.

W czasie pobytu na zesłaniu, w izolacji od nauki światowej, mając styczność wyłącznie z rosyjską literaturą popularnonaukową, Wróblewski wymyślił teorię dotyczącą wzbudzania elektryczności. Podczas studiów w Niemczech próbował doświadczalnie udowodnić jej prawdziwość. Wprawdzie na podstawie przeprowadzonych badań nie udało mu się wyprowadzić żadnego nowego prawa o ogólniejszym charakterze, ale przygotowując pracę doktorską rozliczył się ze swoją syberyjską przeszłością i już nigdy do niej nie wracał. 28 lutego 1874 r. na podstawie tych badań uzyskał tytuł doktora filozofii z najwyższą pochwałą (*summa cum laude*).

Z księgozbioru profesora Z. Wróblewskiego

Po niespodziewanej śmierci uczonego w 1888 roku, kilkanaście książek z jego kolekcji włączono do biblioteki Zakładu Fizycznego (m.in. R. Clausius, *Die Potentialfunction und das Potential. Ein Beitrag zur mathematischen Physik*, Leipzig 1867). Na książkach, oprócz podpisu Z. Wróblewskiego, znajdujemy pieczęć: „Gabinet Fizyczny C.K. Univ. Jagiell. lub pieczęć „Biblioteka I Zakładu Fizyki Doświadczalnej”. W publikacjach z jego kolekcji znajdujemy liczne notatki, a do niektórych z nich profesor dołączał zeszyty z obliczeniami i rysunkami.

Profesor August Witkowski (1854-1913)

August Witkowski (1854-1913), studia odbywał w ówczesnej Akademii Technicznej we Lwowie, równocześnie pracując w charakterze asystenta w Katedrze Geodezji AT. Po uzyskaniu dyplomu inżyniera brał udział, jako słuchacz nadzwyczajny, w wykładach prowadzonych na Wydziale Filozoficznym uniwersytetu we Lwowie. Zdał egzamin nauczycielski z fizyki i matematyki, po czym uzyskał stypendium naukowe - dwuletni pobyt w Berlinie u ówczesnych międzynarodowych sław naukowych: Helmholtza i Kirchhoffa. Przez rok przebywał w Glasgow u Williama Thomsona (Lorda Kelvina), a po powrocie do kraju podjął pracę w Lwowskiej Szkole Politechnicznej, gdzie w roku 1882 uzyskał habilitację.

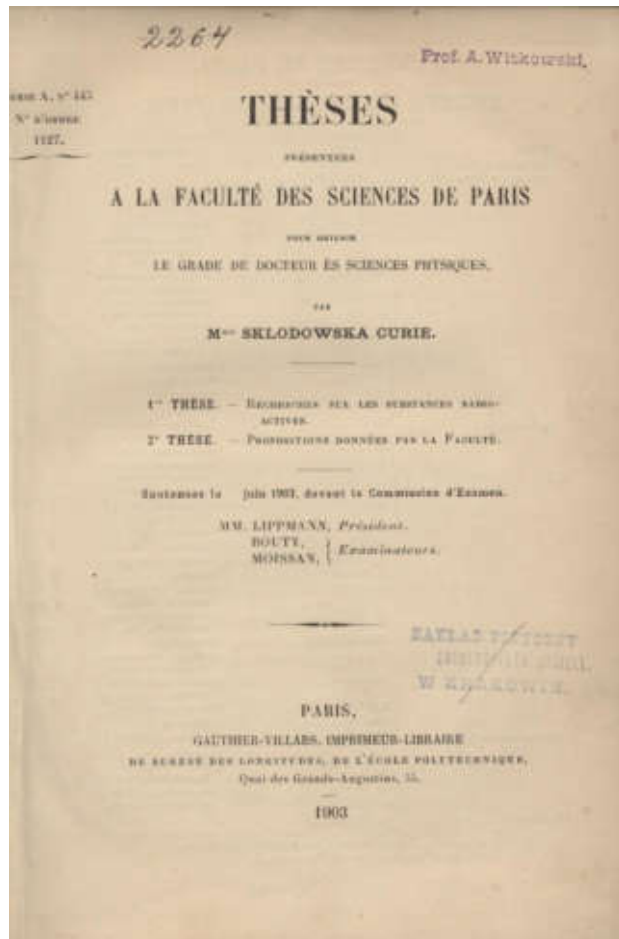

Od roku 1888 A. Witkowski związany był z Krakowem. Po śmierci profesora, uchwałą Senatu Uniwersyteckiego, budynek Instytutu Fizyki UJ, wzniesiony dzięki jego staraniom, nazwano Collegium Witkowskiego. Nazwę tę nosi do dziś, mimo że obecnie ma tu swoją siedzibę Instytut Historii UJ. Witkowski otrzymał godność doktora *honoris causa* Uniwersytetu Jagiellońskiego, a od roku 1893 był członkiem Akademii Umiejętności.

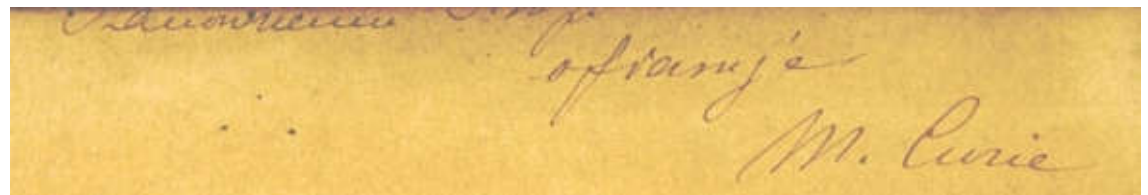
Rada Wydziału Filozoficznego UJ w 1900 roku (prof. A. Witkowski, drugi w trzecim rzędzie)

August Witkowski i Maria Skłodowska-Curie

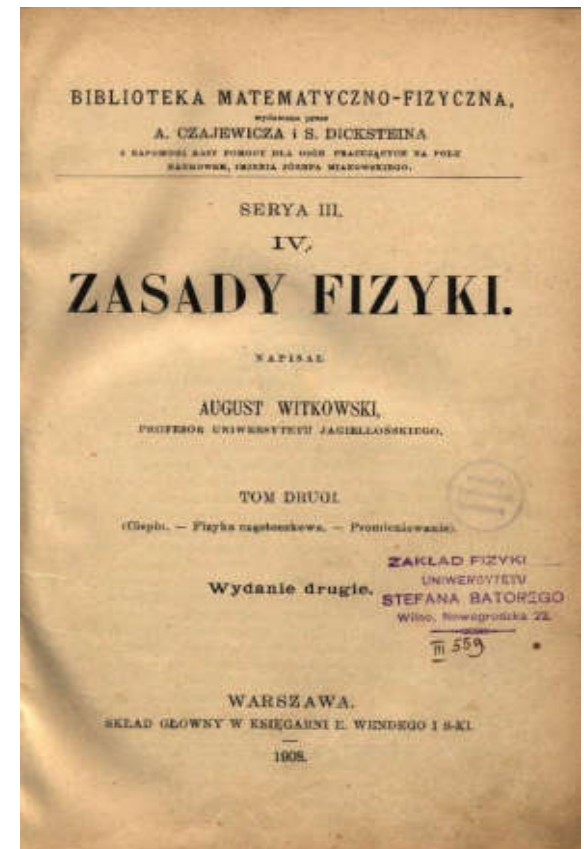
Prezentując księgozbiór profesora Witkowskiego, najczęściej zwraca się uwagę na pochodzący z jego kolekcji egzemplarz pracy doktorskiej Marii Skłodowskiej-Curie, w którym znajduje się dedykacja Skłodowskiej dla profesora Witkowskiego. Czasami zwracamy uwagę na fakt, że dedykacja została częściowo obcięta podczas oprawy intrologatorskiej tego dzieła. Prawdopodobnie intrologator nie zdawał sobie sprawy, że w jego ręku znajduje się praca wybitnej uczzonej, a w przyszłości dwukrotnej Noblistki.

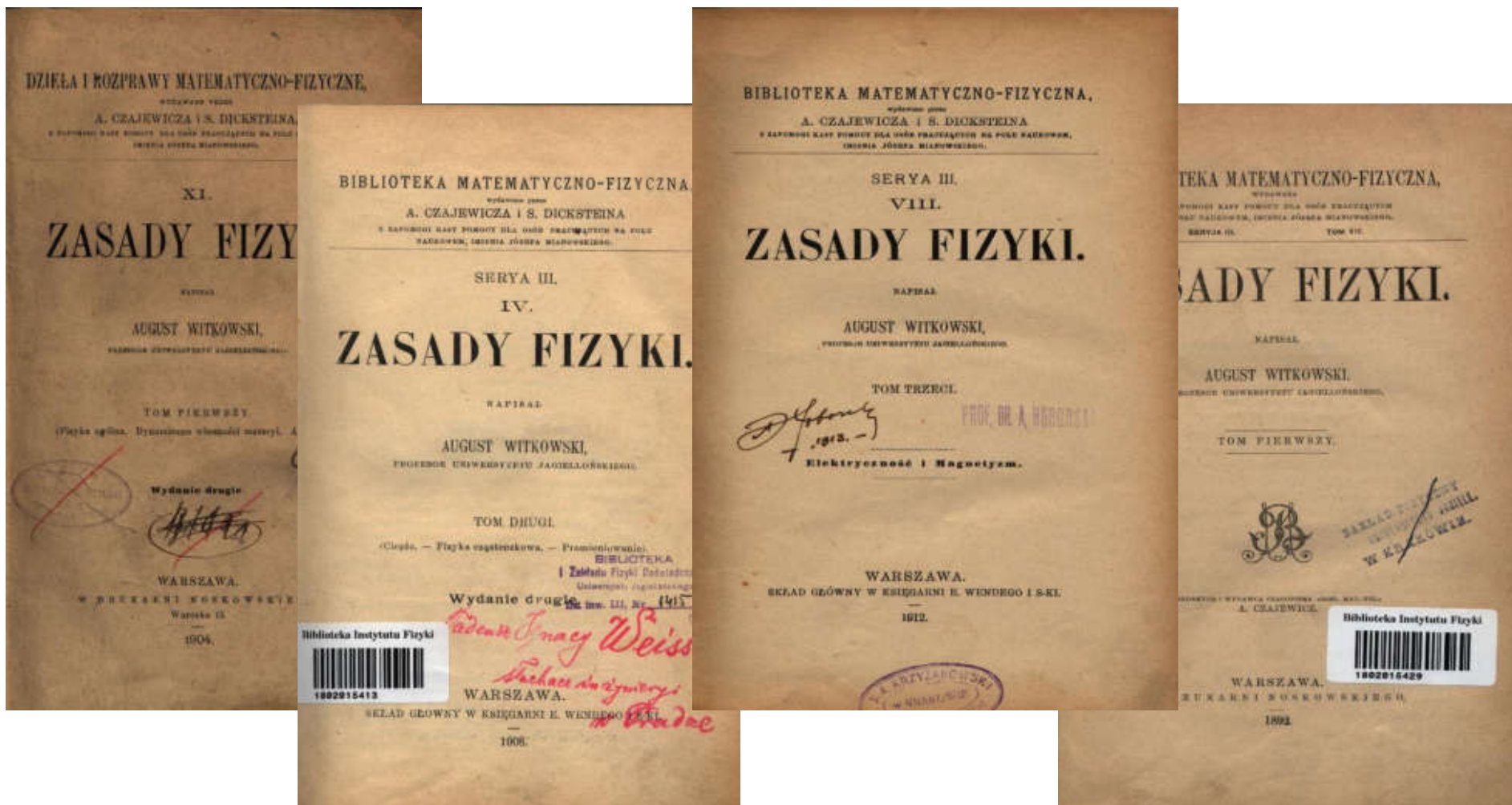

Znaki proveniencyjne w podręcznikach A. Witkowskiego

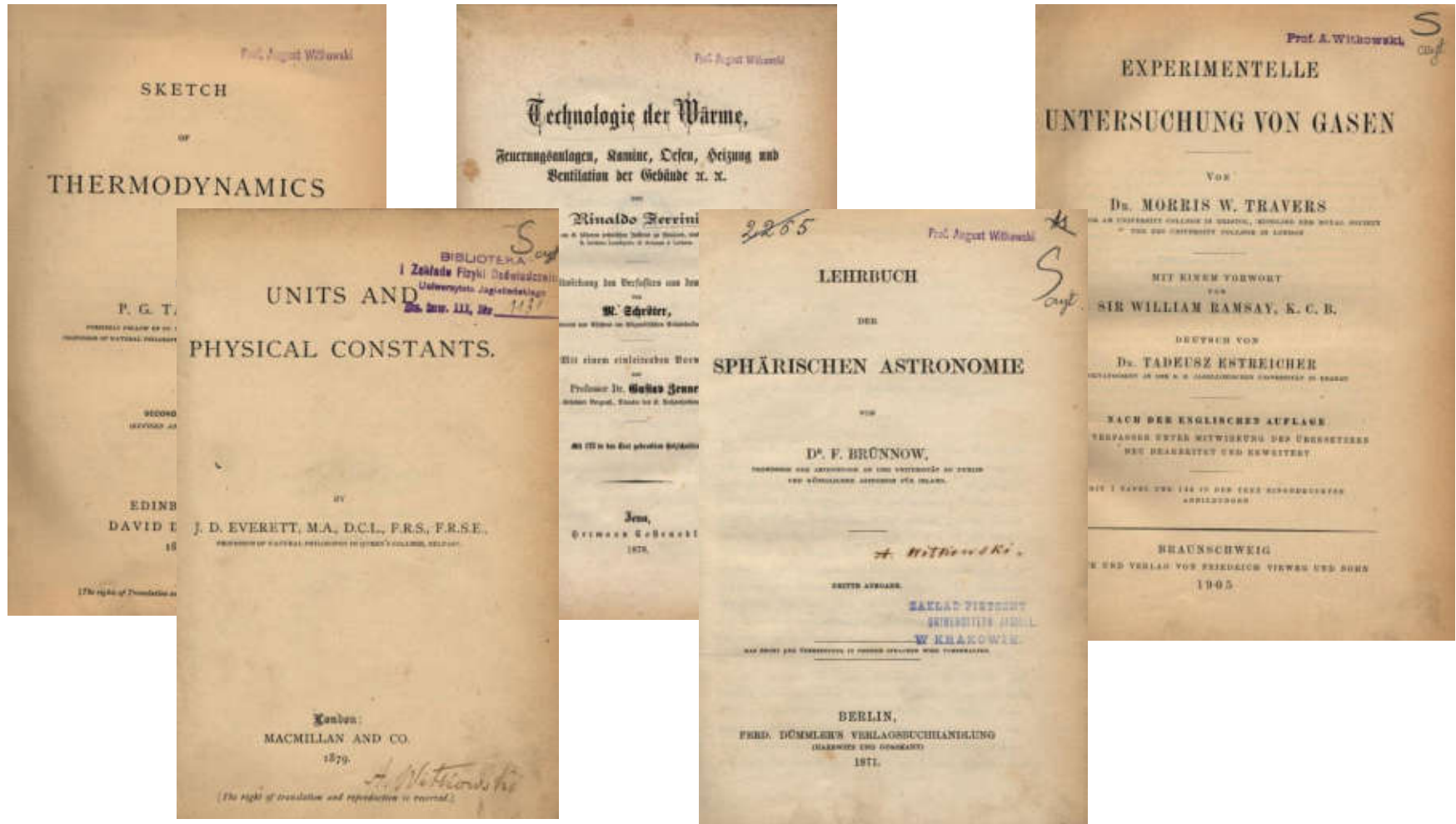
Badanie znaków własnościowych (pieczęci i podpisów) znajdujących się w kilkunastu podręcznikach Witkowskiego przechowywanych w Bibliotece WFAIS UJ pokazują, że książkę tę mieli w swoich zbiorach: Władysław Natanson, Konstanty Zakrzewski, Stefan Fabiani, Antoni Hoborski; na kilku egzemplarzach znajdują się pieczęcie Biblioteki I Zakładu Fizyki Doświadczalnej UJ, ale również biblioteki Naukowego Koła Fizyków-Studentów UJ. Jeden egzemplarz jest szczególnie interesujący: na stronie przedtytułowej znajduje się pieczęć Zakładu Fizyki Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie oraz podpis „Kowalski”, na stronie tytułowej - kolejna pieczęć Zakładu Fizyki Uniwersytetu Wileńskiego i znak akcesji (III 559), natomiast na odwrocie karty tytułowej - mała okrągła pieczętka: Vilniaus Universiteto Biblioteka.

Zasady fizyki Augusta Witkowskiego były na przełomie XIX i XX wieku najpopularniejszym podręcznikiem do fizyki na poziomie uniwersyteckim.

Z kolekcji profesora A. Witkowskiego

Marian Smoluchowski (1872-1917)

Urodził się w polskiej rodzinie, 28 maja 1872 roku w Vorderbruhl pod Wiedniem, uczył się w Collegium Theresianum, studiował na Wydziale Fizyki Uniwersytetu Wiedeńskiego. Uczestniczył w stażach naukowych we Francji, Anglii i Niemczech. Od roku 1899 związany z Uniwersytetem Lwowskim. W 1913 r. został profesorem fizyki doświadczalnej na UJ, pełnił funkcję dziekana Wydziału Filozoficznego, a w czerwcu 1917 r. został wybrany rektorem Uniwersytetu Jagiellońskiego. Niestety, obowiązków tych nie podjął, gdyż zmarł 5 września 1917 r. podczas panującej w mieście epidemii czerwonki.

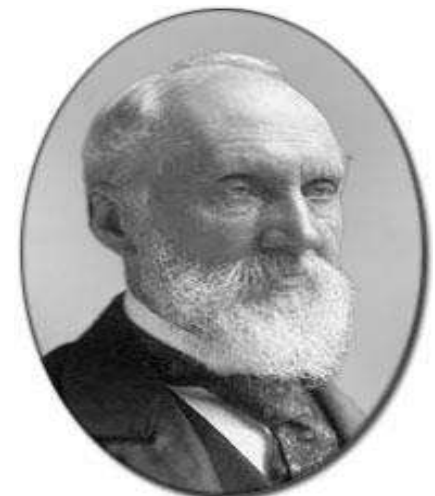
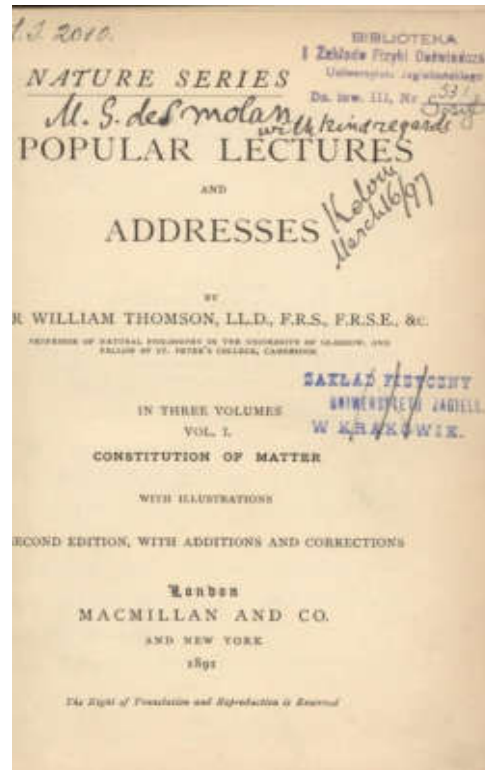
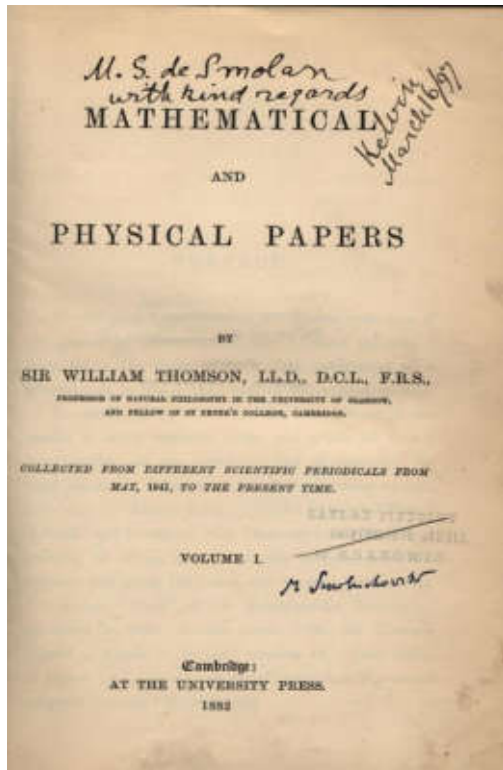
Prowadził prace naukowe przede wszystkim w zakresie termodynamiki i fizyki statystycznej (m.in. wyjaśnienie teorii ruchów Browna).

Bogaty księgozbiór profesora M. Smoluchowskiego znalazł się po jego śmierci w Bibliotece i Zakładzie Fizyki Doświadczalnej UJ (dziś w Bibliotece WFAIS UJ). Na książkach znajduje się podpis lub pieczęć imienna profesora.

Marian Smoluchowski i Lord Kelvin

Do najcenniejszych zbiorów pochodzących z kolekcji prof. M. Smoluchowskiego należą publikacje W. Thomsona (Lorda Kelvina), na których oprócz podpisów Smoluchowskiego znajdujemy dedykacje skreślone ręką Kelvina.

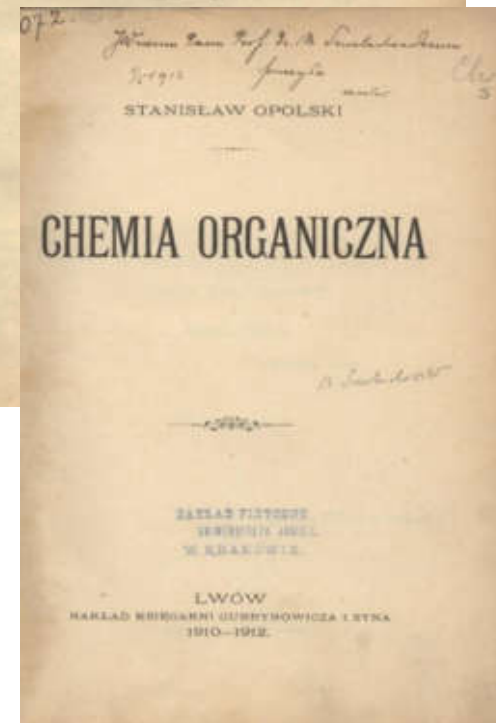
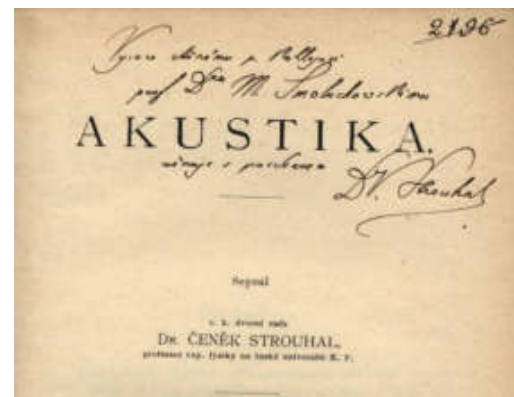
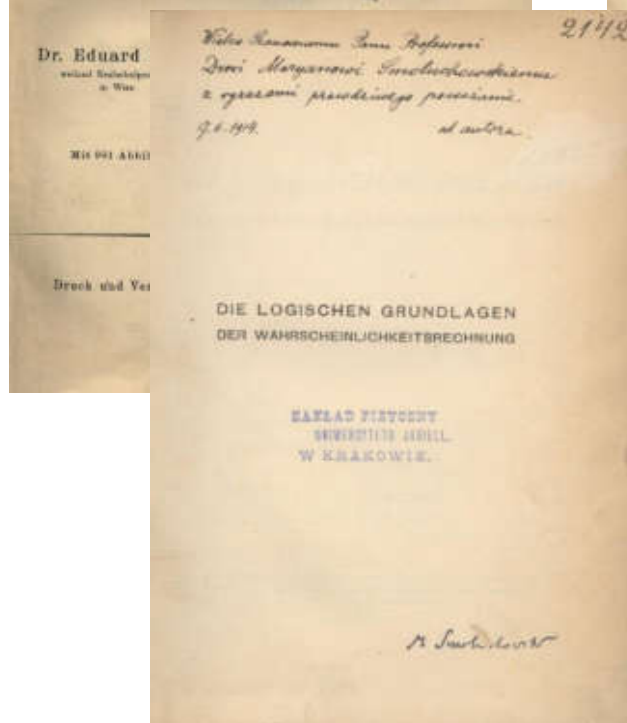
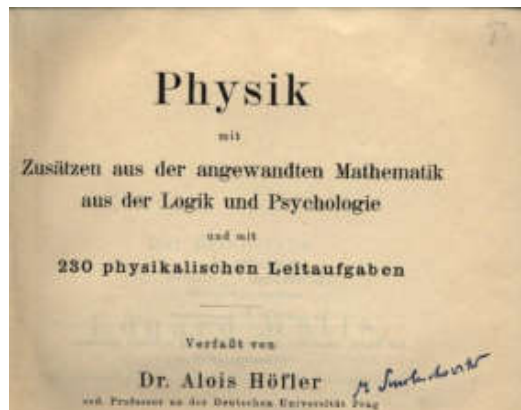

Lord William Thomson Kelvin
(1824-1907)

Z księgozbioru profesora M. Smoluchowskiego

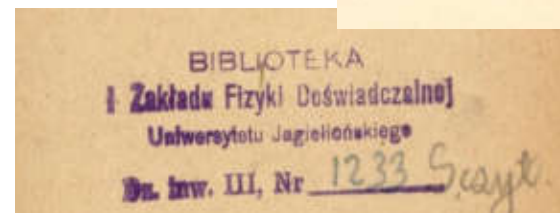
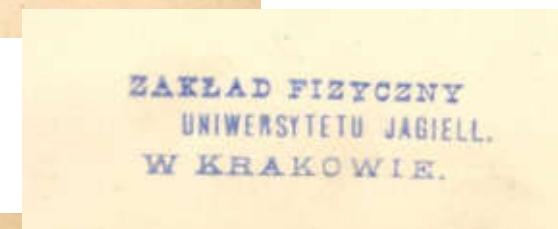
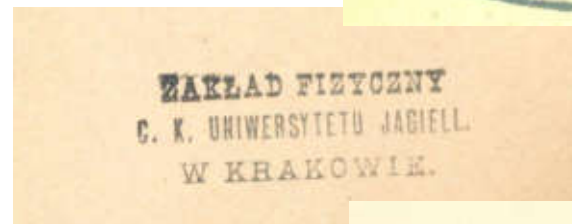
Uczony niezwykle dbał o swój warsztat naukowy, zgromadził kilkaset książek, przede wszystkim z fizyki, matematyki i chemii, niektóre pozycje pochodzą jeszcze z czasów jego nauki w Theresianum, studiów w Wiedniu i licznych wyjazdów naukowych, ale duża część księgozbioru to dzieła zakupione przez uczonego lub подарowane mu przez współpracowników i przyjaciół, o czym świadczą liczne dedykacje, które znajdujemy w zbiorach z jego kolekcji.

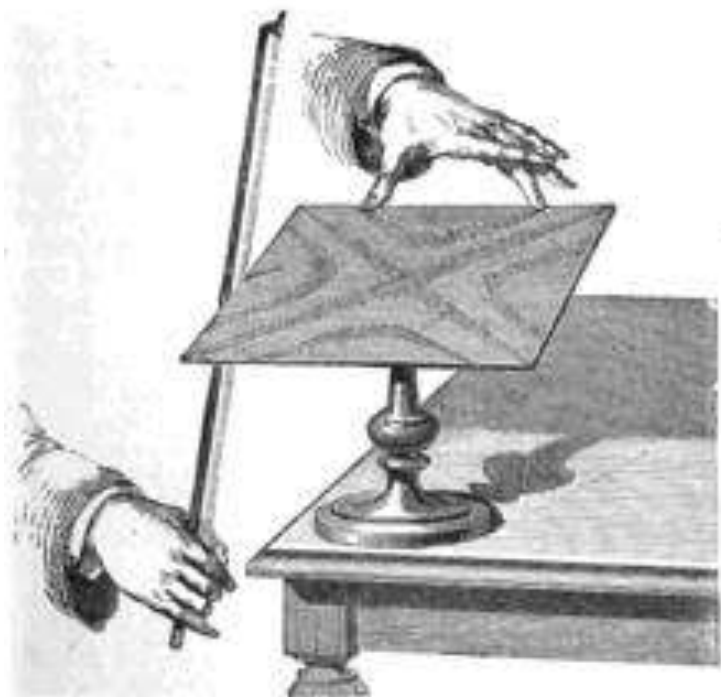

Od Gabinetu do Wydziału

Analizując proveniencję poszczególne egzemplarzy książek pochodzących z najstarszej kolekcji Biblioteki WFAIS zauważamy, jak zmieniała się organizacja Zakładu Fizycznego UJ i mieszczącej się w jego strukturze biblioteki. Najstarsze księgi, aż do końca XIX w. sygnowane były pieczęcią Gabinetu Fizycznego, w kolejnych latach pojawiła się pieczęć Zakładu Fizycznego C.K. Uniwersytetu Jagiellońskiego, a po odzyskaniu przez Polskę niepodległości wycięto z pieczętki litery C.K. Od lat pięćdziesiątych XX w. na książki nanoszono pieczęć Biblioteki I Zakładu Fizyki Doświadczalnej UJ. Biblioteka Instytutu Fizyki UJ, gromadząca cały księgozbiór fizyczny i scalająca księgozbiory rozproszone w poszczególnych zakładach Instytutu, powstała w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku i przetrwała aż do roku 2014, gdy w jej miejsce pojawiła się biblioteka wydziałowa (Biblioteka WFAIS UJ).

Dziękuję za uwagę!